

ANTECEDENTS EN L'ESTUDI DE LES RESTES ARQUITECTÒNIQUES
DE L'ANTIGA ESGLÉSIA DE SANTA EULÀLIA DE VILAPICINA.

Un dels primers cops que el topònim de Vilapicina apareix en la documentació d'època medieval és en un document del *Libris Antiquitatum Sedis*¹ amb data de 13 d'octubre de l'any 940, en el qual els marmessors d'Egoncia donen una mujada de vinya a l'església de Sant Miquel de la ciutat de Barcelona, fent constar que la vinya estava situada a Vilapicina dient: *"In nomine Domini. Ego Audesindus et uxori mea Truitelde, qui sumus elemosinarios de condam Engoncie femine defuncte, quia precepit nobis condam Egoncie per suum testamentum, quando ad extrema voluntate venit, unde iudicium obligavimus asserie conditionis infra metus temporum, ut cartam donationis fecissemus de modiatia de vinea ad domum Sancti Michaelis infra muros civitatis Barchinonis sicuti; et facimus. Et est ipsa modiatia de vinea in comitatu Barchinonense, in terminio de Villa Picina..."*. Aquesta donació fou efectuada als *idus october, anno V regnante Ludoyco Rege*, o sigui el mes d'octubre de l'any 940.

Posteriorment en un altre document també del *Libris Antiquitatum Sedis*, *II*², amb data del 30 d'agost de l'any 962, anterior, per tant, a la presa de Barcelona per Almansur (juliol del 985), podem trobar-hi detalls més explícits del lloc, i veiem com un tal Just i la seva muller Sesenanda, venen als esposos Bertza i Chintelo, la quarta part d'una vinya situada al terme de Vilapicina de Baix, al lloc que en deien Parets de Vinyesé, expressant-se així:

"In nomine Domini. Ego Iusto et uxori mea Sesenanda vinditores sumus tibi Bertza et uxori tua Chintelo emptore.

Per anc scripturam vinditionis nostre vindimus vobis in una vinea ipsam quartam partem, nostrum proprium; quod abemus in pago Barchimone, in terminio de Villa Piscina subteriore, in loco que dicunt Parietes de Vinece, qui nobis advenit, ad me Iusto, per comparatione, et ad me Sesenanda, per mea decima. Affrontat: de circi, in vinea de Suniemiro; de aquilonis, in torrente; de altanis, in vinea de Suniefredo et in vinea qui fuit Audegario vicecomite, de occiduo in vinea de Sancta Eulalia...". Aquest document fou datat e les *kalendaras septembris, anno VIII regnante Leotario Rege*, que correspon al mes d'agost de l'any 962.

1. Document núm. 181 d'aquest llibre que es conserva a l'Arxiu Capítular de Barcelona.

2. ACB, doc. núm. 254.

[illegible]

¶ bonus. ¶ gaudi?.
 lxx pba hec scripti & ¹⁷⁷⁷ sub die et
 anno qđ supra dicto durando uenit qđ
 to pba. vñ parte due colaburios. iust p.
 Et nūc dñi ego unital pba durando
 7 uenit nūc gultu lra uenidoms in
 mus ē geribros luer emproi. f. hanc
 deniq; sepruā uenidoms nūc sic uēdi
 mus ē sepruā parte de supposito 7 de
 parietes de duos colaburios ē sepruā
 parte de ipis uenit qđ ibi erāt nūitas.
 itaq; de ibi dedit p quallūq; uo. c.

Et si ipse hec omnia in multis litteris et per
rostra et more apostoli de promissionibus
uocato uilla piena. Et ut aduenit per
promissionem et per decem et per omnes uoces.
Et affirmat per omnia de parte de or
do. inter. De aquilone: in laude de et
emprore. De nudie in torrente. De octo
in ista publica. Quamvis iste affirmat
nos inducitur sic uocatur: et per omnia
totum abiretre cum exipit et uigilantibus
in ipse pau manifestos deos monere et
auri certi hunc penitus legitime apud
quod cum emprore non dedisti et nos manibus
nris recipimus et nichil de ipso per caput
emprore non remanet est manifestum. Quod
uo per omnia que nos et uendimus de
nris iure in uis tradimus deum et potestatem
ad cui plenissimum apud. Quod si nos uen
ditores aut alijs homo sepe uenit
qui contra ista carta uenditione uenimus
aut uenit perripediui uis uis. Et si
emprore et per ipse in duplo am
omni sua in iusticia et iure. Et manet ista
carta uenditione firma permanet omni
tempore. Item est si. vii. Et quod anno. xx.
in. Regni henrici regis. **N**on vitalis
plis ducendo. **N**on gaudia sua. Nos
qui ista carta uenditione fieri uisum
firmamus et testes firmare rogauimus.
Non ratioli muni. **S**ed remidus
lante. **S**ed mro pto qui hec scrip
sit die. anno quod sup. **T** per gratia quod
mro suo suo rapido cui quod habetur.
Et de omnis nre ego balfuimus sic.
Regis. **P**er remidus tendredici per
firmare et quod illi remidus uiam pi
ne et remidum per am in substantia uni
ti ptois inip. de hic per altare s lante
cum omis quod cum et constructi in
ocum s andore apud de pulchre sup
aut quod sacrosancti illare his codicibus

Figura 1.- Reproducció del document del *Libris Antiquitatum Sedis II* núm. 254, de l'Arxiu Capítular de Barcelona de data del 30 d'agost de l'any 962.

Com podem veure, entre els límits de la referida vinya trobem que pel cantó septentrional hi ha un torrent que, per la seva situació, sembla correspondre al torrent conegut per nosaltres com el de Parellada, però el que és més important és que com a límit occidental de la vinya, ens cita la de Santa Eulàlia. Això sembla indicar que ja en aquella llunyana data existiria en aquells indrets un lloc de culte dedicat a la màrtir Eulàlia.

La possible existència d'un edifici cultural consagrat a la memòria d'aquesta santa, al terme de Vilapicina a les darreries del segle X, també ens ve confirmada per dos altres documents del *Llibris antiquitatum sedis*, IP. El primer, amb data del 13 de juny de l'any 991, ens especifica que un tal Sabat i la seva muller Eldegord, venen a Sunyer i a la seva esposa Ermessenda una peça de terra situada al terme de Vilapicina, tot dient, després de la introducció pròpia d'aquesta classe de documents en aquella època: "*Per hanc scriptura vinditionis nostre vindimus vobis terra nostra, quod habemus in comitatu Barchinonense, in terminio de Villa Picina; advenit nobis per nostra comparatione sive per omnesque voces. Afrontat: de cici, in terra de Sancti Cucufati; de oriente, in ipso arenio; de meridie, in terra de Segovino; de occiduo, in terra de Sancta Eulalia,...*". Aquesta compra-venda fou formalitzada als *idus iunii, anno IIII regnante Ugo Magnus vel Rex*, o sigui al mes de juny de l'any 991.

El segon, amb data del 5 de maig de l'any 999, ens diu que Seguí i la seva muller Garsenda, anomenada Bonamossa, venen a Sunyer la quarta part d'una vinya que tenen al lloc de Parets de Lunece, al terme de Vilapicina, dient després del corresponent encapçalament: "*Per hanc scriptura vinditionis nostre vindimus tibi in ipsa vinea, ipsam quartam partem, nostrum proprium; quod abemus in pago Barchinona, in terminio de Villa Pecinna subteriore, in locum que dicunt Parietes de Lunece, advenit mihi, ad me Siguino, per vocem uxori mea, et ad uxori mea, per genitores meos vel per quacumque voces. Afrontat ipsa vinea, de parte circi, in vinea de Suniemiro; de aquilonis, in torrente, de meridie, in vinea de Suniefredus sive in vinea qui fuit de Audegario vicescomite, de occiduo in vinea de Sancta Eulalia...*". De la major finca dedicada al cultiu de la vinya, de la qual es va segregar la seva quarta part, sembla pels límits designats, que pot tractar-se de la mateixa parcel·la ressenyada en el document número 254 del *Libris Antiquitatum Sedis*, del 30 d'agost de l'any 962.

Aquestes dues escriptures reafirmen la possibilitat que abans de l'any 1000, ja hi hagués ubicada, al terme de Vilapicina, una primera capella dedicada al culte de Santa Eulàlia.

Del segle següent hi ha transcripcions que en fan referència amb més precisió, com un testament sacramental de l'any 1017, jurat sobre l'altar de Santa Eulàlia verge i màrtir que tenia la seva *baselica* al lloc que en deien *Villa Picinna*. D'aquest document i d'altres dels anys 1022, 1024, 1031, 1034 i 1037, en fa referència l'historiador andreuenc mossèn Clapés i Corbera en les seves *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*⁴.

Els documents dels anys 1022 i 1024, fan tots dos esment de la capella de Santa Eulàlia de Vilapicina, referint-se el primer a una venda "...in terminio de Sancta Eulalia in locum que dicunt villa Piscina". El segon tracta de la venda d'una peça de terra: "...interdicunt prope Sancta Eulalia...". Però els dels anys 1031 i 1034 són molt més explícits, ja que el primer d'ells, segons la transcripció de mossèn Clapés, ens parla del "lloc que diuen *Villa Piscina*, sota la via

3. ACB, doc. núm. 286 i 311.

4. Vegeu CLAPÉS I CORBERA, J.: *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*, vol. V, Barcelona, 1931, pàgs. 88-104.

que passa per Santa Eulària i va a *Horta* i a tot arreu". Aquesta via correspon a l'antic camí de tradició romana que anava a diversos indrets de la part alta del pla de Barcelona. Sortia de la via romana que venia del Vallès pel coll de Finestrelles, molt a prop de l'antiga església de Sant Andreu de Palomar i seguia pels actuals carrers de Pons i Gallarza i Piferrer; passava pel costat meridional de l'antiga capella de Santa Eulàlia. Continuava pel carrer de Vilapicina, i en arribar a l'arenys de la riera d'Horta, es bifurcava i una de les branques anava cap a Sarrià i Esplugues, passava pel carrer de Folc (ara desaparegut), carrer de Dante Alighieri i passeig de la Mare de Déu del Coll. Un cop travessada la riera de Vallcarca i per les immediacions de can Gomis, agafava el carrer de Roman Macaya i seguia pel carrer dels Quatre Camins cap a Sarrià i Esplugues, on s'ajuntava a l'alçada del raval de Sant Mateu amb la Via Augusta. L'altra branca continuava paral·lela a la riera d'Horta; seguia per l'antic camí de Sant Genís dels Agudells i anava a creuar la serra de Collserola en direcció a Sant Cugat.

Finalment, una tercera branca, la més septentrional, en arribar a l'actual plaça d'Eivissa agafava els carrers d'Horta i de Can Travi, molt a prop de Can Cortada, i passava pel costat mateix d'on estava ubicada l'antiga i avui desapareguda església de Sant Joan d'Horta, per anar tot seguit a empalmar amb el no menys antic camí de Sant Iscle de les Feixes, a les immediacions del lloc de Romanet, tan esmentat en la documentació medieval⁵.

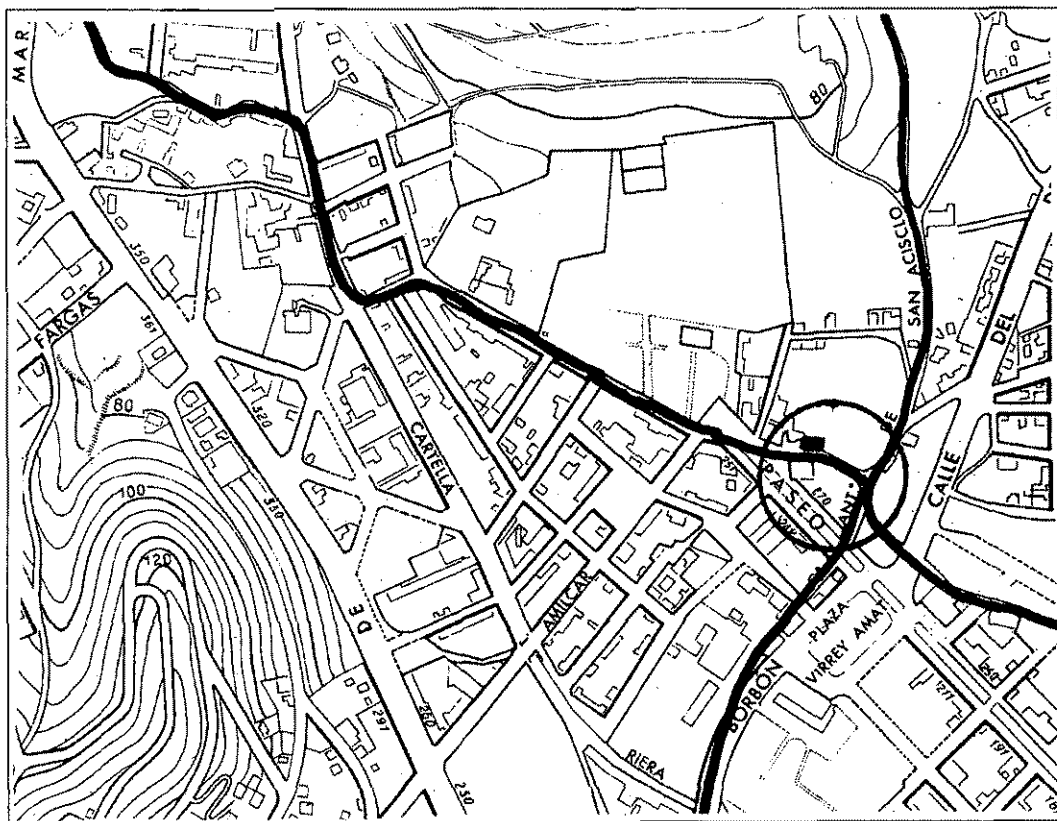

Figura 2.- Xarxa viària de tradició romana, que en el segle X passava per les immediacions de la primitiva església de Santa Eulàlia de Vilapicina.

5. Per a més detalls vegi's el nostre treball: "Xarxa viària de tradició romana a l'àmbit geogràfic del pla de Barcelona", publicat a *Finestrelles*, núm. 7, Barcelona, Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, 1995, pàgs. 121-147.

L'altre document, de l'any 1034, és una escriptura que encara especifica més la ubicació de la capella de *Santa Eularie Merite*, de la parròquia de Sant Andreu de *Palumbare*, en el lloc que diuen *Villa Piscina*. Aquella capella confrontava a llevant amb l'*estrada pública*⁶, amb terres i cases de *Guadallos*, i a tramuntana amb el pou de *Montedellos*, sobre el marge llarg fins a la Bota (*Tonnam*), etc... (també segons la transcripció de mossèn Clapés).

L'*estrada pública*, que s'esmenta en aquest document, es correspon amb l'antic camí de tradició romana que comunicava la ciutat romana de Barcelona amb el Vallès. Passava pel coll de Romanet, als peus del Turó Blau, i era el que es coneixia com a camí antic d'Horta i camí antic de Sant Iscle de les Feixes, que travessava en sentit diagonal l'Eixample de Barcelona des del Portal Nou.

En un altre document de l'any 1037 es fa constar que les cases, els horts, el pou amb aigua, la bassa i el quintà, junt a l'església de Santa Eulàlia de Vilapicina, situada a la parròquia de Sant Andreu de Palomar, foren venuts per Donici Geribert a Arnau Vidal d'Orta, dient "... *in parochia Sancte Andree de Palumbare in Villa Piscina iuxta ecclesiam Sancte Eularie Merite*".

En aquest moment és quan l'església de Santa Eulàlia de Vilapicina es vincula a la família dels Orta i passa a la canonja de la Santa Creu i Santa Eulàlia de la Seu de Barcelona, l'any 1065, a través del nét d'en Vidal d'Orta, per tal que aquest nét, anomenat Pere, hi fos admès com a canonge.

Referent a l'església de Santa Eulàlia en si, per les actes de visita a la parròquia de Sant Andreu de Palomar, s'observa que en la de l'any 1413 es considerava la capella de Santa Eulàlia com una filial, i es feia constar que era un edifici de notable antiguitat⁷.

A través del *Speculum officialatus* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, sabem que durant l'any 1583 l'església fou parcialment reparada. Una nova restauració, aquesta vegada d'una certa importància, fou portada a terme en el transcurs de l'any 1657, data que es confirma per una llinda amb la inscripció *Sacellum hoc instaurabit Jacobus Agramunt scriba major civitatis Barcinone, anno 1637*.⁸ Aquesta llinda, que avui dia està trossejada en diversos fragments, es troba, en part, servint de muntant del portal d'accés de l'edifici que existeix actualment. La resta de la llinda fou utilitzada com a material del parament de la façana principal d'aquesta última edificació⁹. Però la reedificació definitiva, més ben dit, l'última edificació de l'església vella de Santa Eulàlia de Vilapicina, fou portada a terme per mossèn Pau Ignasi Verdaguer i Ros, prevere, amb l'ajut, sobretot econòmic, de la majoria de veïns de Vilapicina, entre els quals sobresurten els Baster, Solà, Manyà, Guardiola, Nadal, etc. Com a commemoració, es gravà sobre la llinda de l'actual portal *Sacellum hoc raedificatum fuit vicinorum sumptibus, anno 1782*.¹⁰

Característiques arquitectòniques de la primera edificació de la capella

La primitiva capella pre-romànica consagrada a Santa Eulàlia de Vilapicina, dins del terme de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, ja existia a la segona meitat del segle X, segons hem pogut comprovar gràcies a la documentació dels segles X i XI que hem comentat anteriorment.

6. Vegi's: TRAVESSET, MAGÍ, *Op. Cit.*

7. Vegi's "Sant Andreu mil anys enrera", de Fèlix Olivé i Guilera, publicat a *Sant Andreu de Cap a Peus*, núms. 177 i 181 de l'any 1985.

8. *Ibidem*.

9. *Ibidem*

10. *Ibidem*.

Figura 3.- Fotografia de l'actual porta d'accés del temple del segle XVIII.

A part de la seva ubicació, com ja hem vist, poca cosa més en sabíem de les característiques i dimensions de l'edifici primitiu, a excepció dels paraments que conformen la capella del Santíssim, inserida en el conjunt de l'edifici del segle XVIII avui existent. Aquests paraments estaven dissimulats, per la seva part interior, amb una capa d'arrebossat o enguixat, i no van posar-se al descobert fins el moment en què, a causa de l'enfonsament de la coberta de dita capella, es van escatar els paraments per la seva cara interior, i va aparèixer, així, l'aspecte original d'aquests, mostra que constata l'antiguitat d'aquesta part de fàbrica.

Posteriorment vàrem realitzar un estudi exhaustiu dels elements arquitectònics que encara es conserven de l'antiga construcció, i vam arribar a conclusions sorprenents.

El primitiu edifici estava format per una nau rectangular d'uns 10,80 metres de llargada per uns 6,90 metres d'amplada, que acabava amb una capçalera afegida o santuari més estreta, però de forma rectangular, de 4,50 metres de llargada per 4,90 metres d'amplada. Totes aquestes mides són exteriors, ja que per calcular les mides interiors caldria descomptar el gruix dels murs.

El seu perímetre primitiu, sobre la planta de l'actual església del segle XVIII, el podem observar en la figura núm. 5.

El portal d'accés segurament tenia similar orientació que el de l'actual església, o sigui, de cara a ponent, ja que la topografia dels voltants no permet altra solució.

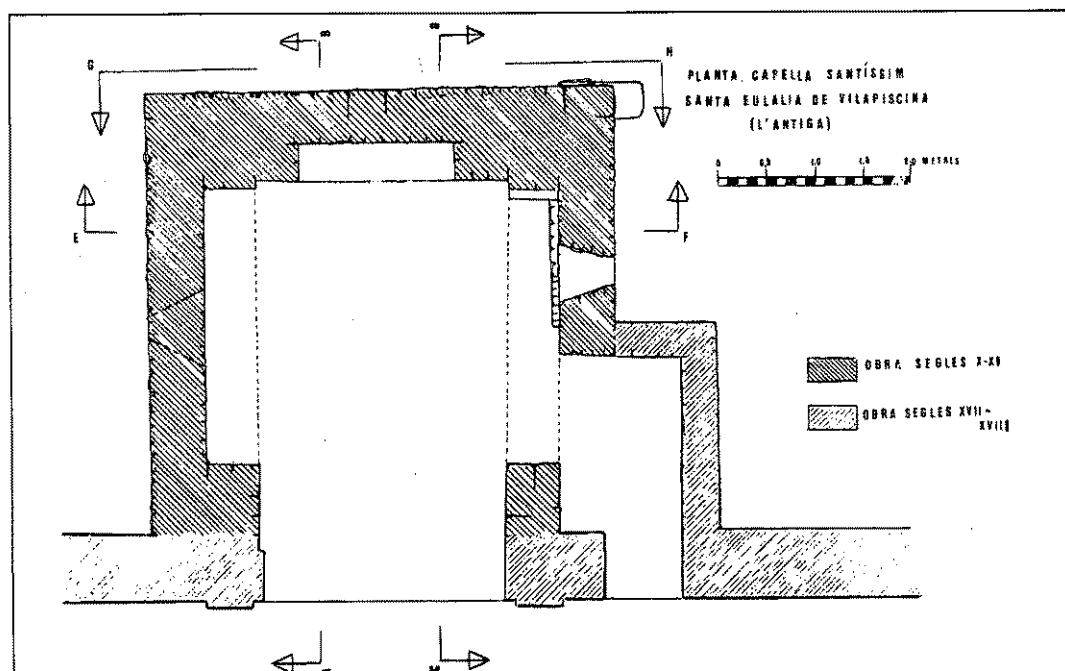

Figura 4.- Planta de la capçalera de la primitiva església de Santa Eulàlia de Vilapiscina, avui capella del Santíssim del temple del segle XVIII.

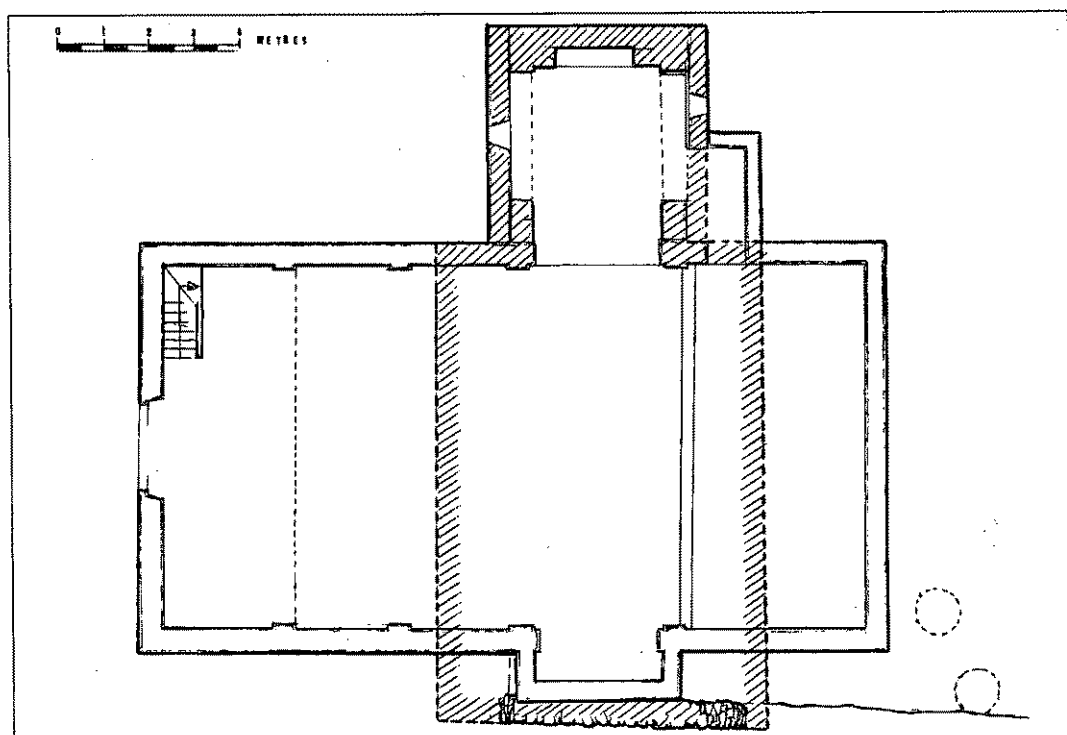

Figura 5.- Planta de l'església dels s. X-XI, superposada a la planta de la del segle XVIII.

L'orientació de l'eix longitudinal de la primitiva construcció era en el sentit sud-est/nord-oest. D'aquesta, solament en resta quasi sencera la capçalera que hem esmentat, i que actualment s'usa com a altar del Santíssim.

De la resta de l'obra antiga únicament en queda quasi tota la part inferior del parament del tester oposat a la capçalera, amb una longitud d'uns 5,20 metres i amb una alçada d'uns 1,30 metres. Aquest parament forma, actualment, una espècie de banqueteta del sortint o retranqueix de l'extrem meridional, el qual podríem classificar com a creuer del temple que veiem avui en dia.

Figura 6.- Fotografia de les restes del parament tester contraposat a la capçalera de la primitiva església.

En època medieval, l'esmentat parament del tester, no solament feia de mur de tancament d'aquest costat de la primitiva nau, sinó que també servia de mur de contenció del gruix de terres que formava el talús del camí que anava a Horta, fins al nivell del paviment de l'església, situat a uns 1,50 metres més enlaire del nivell del camí.

Aquesta és una de les raons per les quals s'ha conservat aquesta secció del parament. La mena d'obra d'aquest mur, tal com es pot observar en la fotografia de la figura 6, era feta a base de pedres trencades de mides variades, arrencades, que formaven filades irregulars. Estaven unides amb un morter de calç bastant pobre, format amb àrids (sorra) amb un important contingut de gra de naturalesa pissarrota. El material de les juntes està molt erosionat i presenta un cert rebaix en la unió entre pedres.

En els seus dos extrems, aquest parament estava emmarcat per carreus més o menys regulars que formaven l'aresta del perfil angular de la corresponent cantonada.

Avui, aquests carreus han desaparegut, segurament aprofitats per algun tipus de construcció posterior, possiblement després de les reformes i nova construcció dels segles XVII i

XVIII, però de totes maneres no fa gaires anys es podia observar l'empremta que d'aquests en quedava en els extrems del mur, que encara es conserva i que desaparegué quan l'Ajuntament pavimentà el carrer de Pere Artes, o sigui l'antic camí a Horta, en un intent barroer de protegir amb un amuntegament de predruscall agafat amb morter de ciment pòrtland, aquest tros de parament que encara avui fa la funció de mur de contenció, com ja hem dit.

Dels altres paraments perimetrals solament queden indicis de les cimentacions embe- gudes en part en la fonamentació de l'església del segle XVIII, i això no obstant permet intuir quin era el perímetre real de la primitiva edificació dels segles X-XI. Per contra, els paraments que formen el que en el seu moment era la capçalera, quasi conserven la seva alçada original, que en el seu dia seria d'uns 6 metres per la banda exterior. (fig. 7).

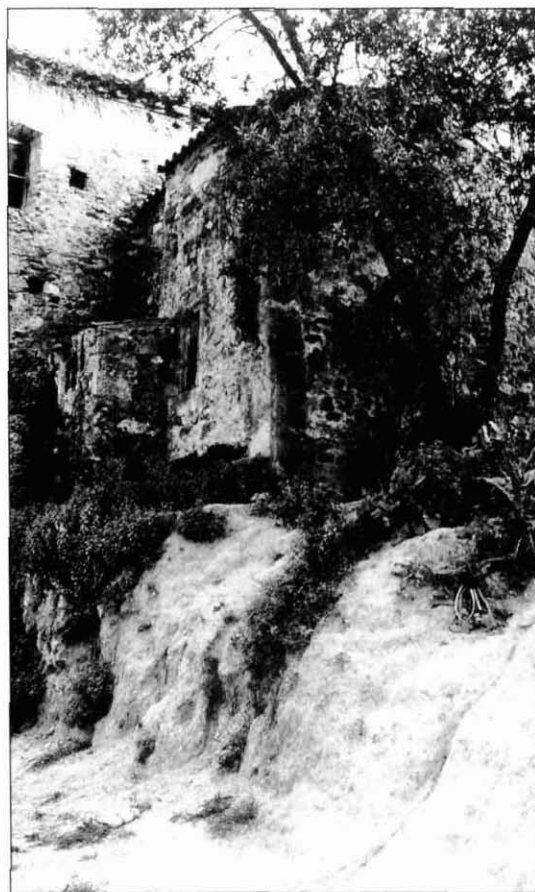

Figura 7.- Fotografia dels paraments exteriors de l'antiga capçalera en el conjunt de l'edifici del segle XVIII.

Els paraments són d'una tècnica gairebé similar al tester abans estudiat, amb l'única variant aparent que el morter que uneix les pedres del mur està menys erosionat, i presenta una superfície més consistent. Aquí, els carreus que composen el perfil angular de les cantonades es conserven en el seu estat original, la qual cosa constata que són carreus aprofitats d'una construcció molt anterior, potser d'una suposada vila romana de la qual hi ha molts indicis per aquells contorns. Són de dimensions molt desiguals.

Els que formen la part inferior de l'angle de la cantonada N.E, tenen mides molt diferents que oscil·len entre els 1,10 m i els 40 cm de llargada (en sentit vertical) amb una amplada o gruix bastant més regular, ja que solament va entre els 40 i els 50 cm. És així fins aproximadament els 3,40 m d'alçada, ja que a partir d'aquest punt, els carreus que formen aquest angle són de dimensions bastant més reduïdes, amb llargades d'entre els 25 i el 40 cm, amb uns gruixos que van dels 10 o 12 cm fins als 25 com a màxim.

El parament de tancament de la capçalera, en el sentit de la seva amplada i per la cara exterior, presenta dues parts ben diferenciades, ja que a 2,80 m de l'angle N.E hi

trobem una espècie de pilar que forma una aresta perfecta cap a l'extrem N.O., a base de carreus bastant similars als de l'angle N. E. D'aquesta (fig. 8), diem-ne aresta, fins a l'angle N. O. el parament presenta unes característiques lleugerament diferents, com si es tractés de dues etapes constructives diferents, sobretot si ens fixem en els carreus que composen el perfil angular d'aquesta cantonada N.O. Aquí, els carreus són de dimensions més petites, de forma quelcom irregular i mal escairats la majoria d'ells, fet que denota una menor pulcritud en l'execució.

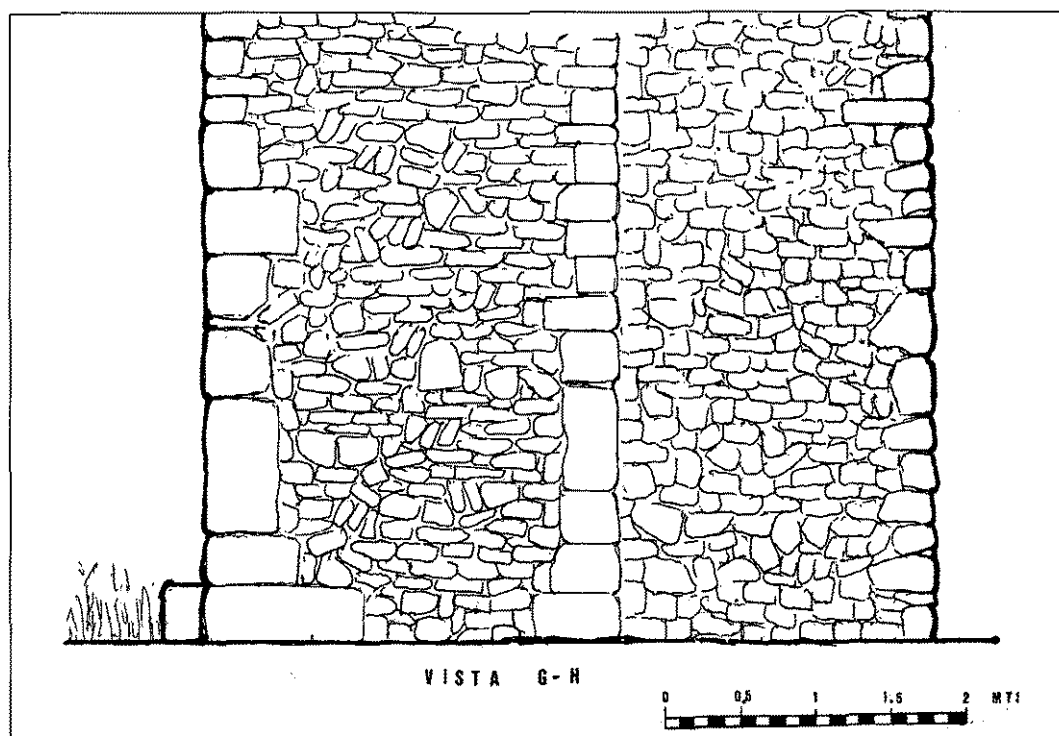

Figura 8.- Alçat de la cara exterior del parament tester de la capçalera de l'església dels segles X-XI.

Aquesta circumstància pot ser deguda a una possible reconstrucció, a causa d'una probable destrucció de l'edifici durant la presa de la ciutat de Barcelona per les tropes sarraïnes d'Almansur, l'any 985, o bé a causa de la ratzia que les tropes del seu fill, Adb-el-Melec, realitzaren al Pla de Barcelona i al Vallès, amb l'intent de tornar a ocupar la ciutat. Aquestes dades són vesemblants, ja que com hem comentat anteriorment, sembla que segons el document del 30 d'agost de l'any 962 ja existiria en aquells moments un primitiu lloc de culte dedicat a Santa Eulàlia.

Aquestes dades vénen, en certa manera, confirmades per la mateixa tipologia dels paraments d'aquesta suposada capçalera, molt similar als de la primitiva torre de guaita i defensa de planta rectangular que forma l'angle N.O. del castell de Plegamans, que vaig excavar i estudiar durant l'any 1989¹¹.

Quant als altres dos paraments, els laterals de la capçalera per la part exterior, el del cantó N. O. queda inserit o tapat per la casa veïna que està adossada per aquell costat. En canvi, el parament del cantó N. E. presenta una sèrie de reparacions i afegits, a part de l'obertura encara en època medieval d'una finestra de mig punt espitllerada, que en conjunt desfiguren l'obra original. Per la part interior, els tres paraments que tanquen la capçalera presenten característiques molt interessants. Sembla ser que la coberta original de l'església del segle X era feta a base d'encavallades i embigat de fusta que en un moment donat fou substituït per una volta de

11. Vegi's *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, Barcelona, ???, pàgs. 131 i 132.

canó, la qual cosa obligà a reforçar els paraments laterals de l'edifici. Segurament aquesta substitució fou realitzada en un moment quelcom posterior a la ratzia efectuada per les tropes d'Almansur, quan s'esdevingué la presa de la ciutat de Barcelona l'any 985, o per les del seu fill Abd-el-Melec, uns quants anys més tard.

Desconeixem de moment el tipus de reforçament dels murs de la nau. Suposem que consistiria en un simple engrossiment dels murs, però ignorem completament la tècnica emprada. En canvi, coneixem perfectament la solució adoptada en la capçalera, ja que en els murs laterals es construïren uns arcs adossats de reforçament, de mig punt i 2,80 m de llum, que descansaven sobre pilars rectangulars, de 52 cm d'amplada, rematats per les corresponents mènsules de línia molt simple, sense cap tipus de decoració. D'aquestes mènsules, solament en queda una que es conserva en molt bon estat (fig. 9), ja que les tres restants foren escapçades en una època desconeguda.

Les dovelles que formen els dos arcs són de dimensions diverses, sobretot les de l'arc que correspon al cantó de ponent, en què les amplades van des dels 56 cm de la més ampla, als 10 o 12 cm de les més estretes (fig. 10) i fan la sensació de ser peces reaprofitades de diverses procedències.

Figura 9.- Fotografia de l'interior de l'angle NE de l'antiga capçalera, on podem observar l'última mensula existent avui en dia

En canvi, les dovelles que formen l'arc del cantó de llevant tenen unes dimensions més homogènies, i oscil·len entre els 20 i els 30 o els 35 cm de les més amples (fig. 11). El mur del parament del cantó de ponent d'aquesta capçalera, el coneixem pel seu aspecte de la cara interior de l'església, ja que l'aspecte exterior ens és completament desconegut, perquè és inaccessible a causa de la casa veïna que hi té adossada.

De totes maneres, des de la part interior podem veure com en un moment determinat, posterior a l'època medieval, va sofrir una sèrie de reformes, a causa de les quals de la construcció antiga solament en queda un pany d'una alçada d'uns 1,50 m, que correspon a la part inferior. Quant a la resta del mur, veiem que correspon a un tipus d'obra de tècnica bastant més posterior, en què s'hi obre una finestra espitllerada amb els seus muntants de maó ceràmic¹².

En el mur del parament del cantó de llevant també hi podem observar indicis d'algun tipus de reforma. A part de l'obertura de la porta d'accés de la petita sagristia de l'església actual, obra realitzada amb molta probabilitat en les reformes del segle XVI, també veiem

12. Aquestes reformes poden correspondre a les obres de reparació fetes l'any 1583, segons consta en el *Speculum officialatus* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

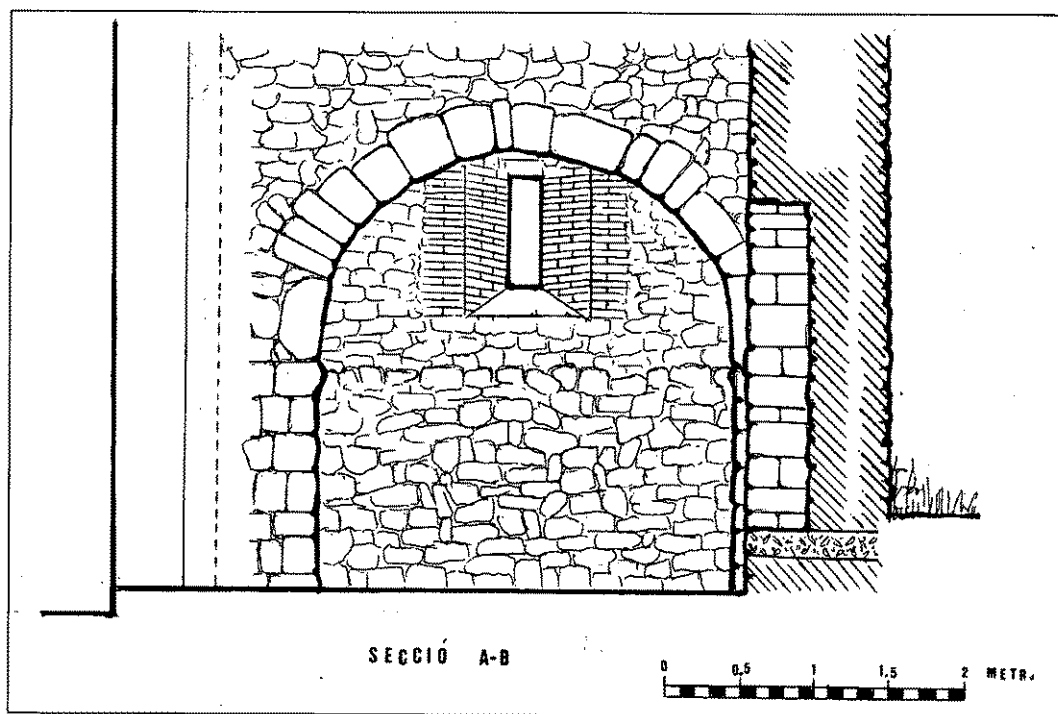

Figura 10.-Alçat del parament interior del cantó de ponent de la primitiva capçalera.

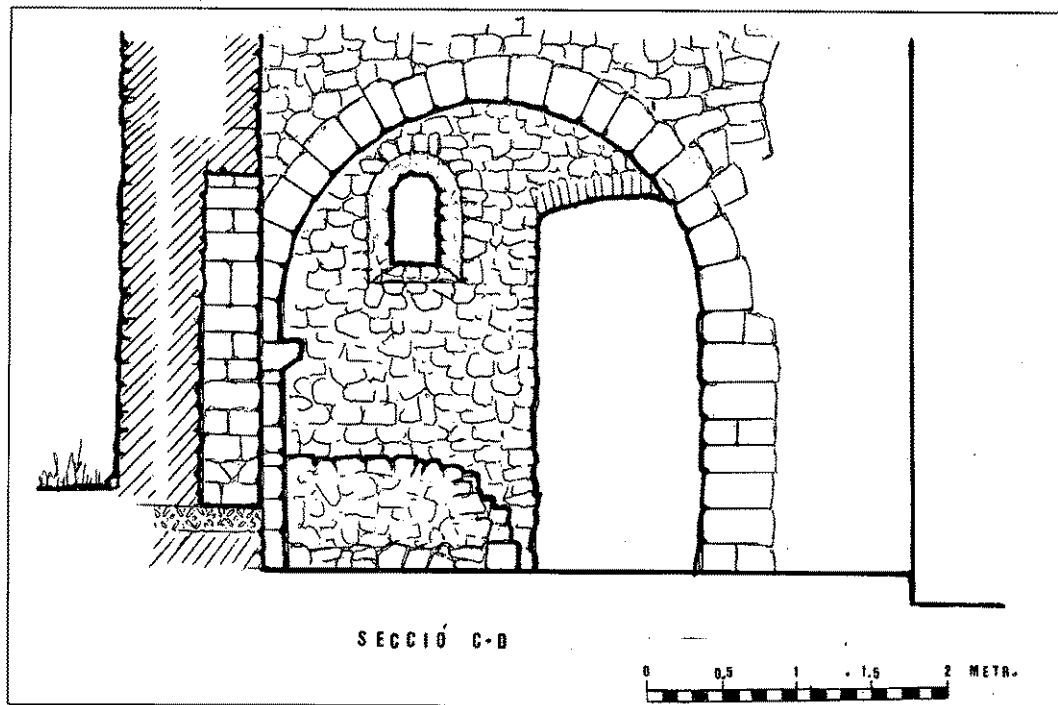

Figura 11.-Alçat del parament interior del cantó de llevant de la primitiva capçalera.

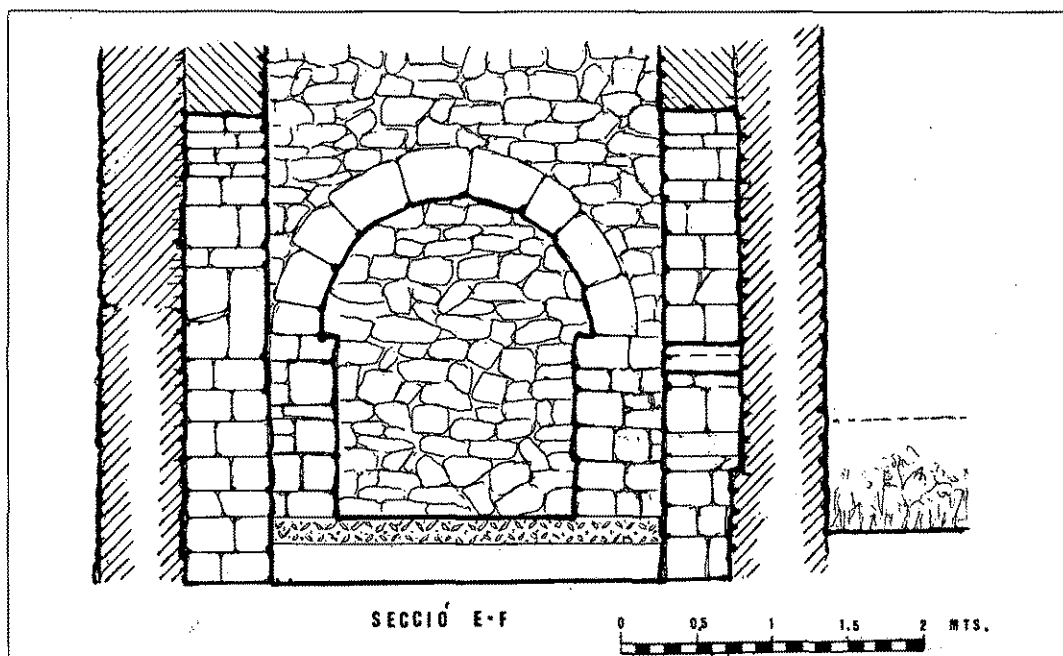

Figura 12.- Alçat del parament tester del tancament de la capçalera de l'església dels segles X-XI, vist per la seva part interior.

que de l'obra del segle X en queda un pany d'uns 80 cm d'alçada per una mica més de 1,50 m de llarg, precisament en la part baixa més propera al tester de la capçalera. La resta del parament correspon, segons sembla, a les obres realitzades en el segle XI, quan fou construïda la volta de canó de la nau, moment en què també és possible que es construís la finestra espiellerada d'aquest cantó de llevant.

Quant al parament posterior de la capçalera, el mur tester també va ser reforçat per un arc de mig punt, però de dimensions més reduïdes, ja que té una llum de només 1,62 m. La seva funció era únicament decorativa, per tal de poder harmonitzar l'aspecte arquitectònic de l'interior de la capçalera (fig. 12).

Una característica especial d'aquest tester és una espècie de pedrís o banquetta que hi ha entre els pilars de suport de l'arc. Aquesta banquetta té una alçada d'uns 43 cm i una profunditat de 40 cm. Però el més important és que la cara superior d'aquesta banquetta correspon a la superfície d'un paviment d'*opus signinum*, d'uns 18 cm de gruix i d'una gran qualitat, que amb tota seguretat pertanyia a les instal·lacions o dependències d'una vila romana ubicada en aquests contorns i que podria ser molt bé la cèlebre *Vila Picina* (detall de la part inferior de la fig. 12).

És evident que aquest paviment d'època romana fou tallat per tal de rebaixar el paviment de l'església, ja en època medieval (segle XD). Cal esperar que en un futur més o menys immediat es podran realitzar prospeccions a l'interior de l'església, per tal de constatar o verificar molts dels detalls exposats en aquest estudi.

A finals dels anys cinquanta, el Servei Provincial d'Arqueologia, sota la direcció del Dr. Josep de C. Serra Ràfols, va excavar dues sitges immediates al camí antic d'Horta, molt properes a l'absis de l'església del segle XVIII (fig. 13). Una d'elles fou escapçada parcialment per l'eixamplament de l'antic camí a Horta, que, com ja hem dit anteriorment, passava fre-

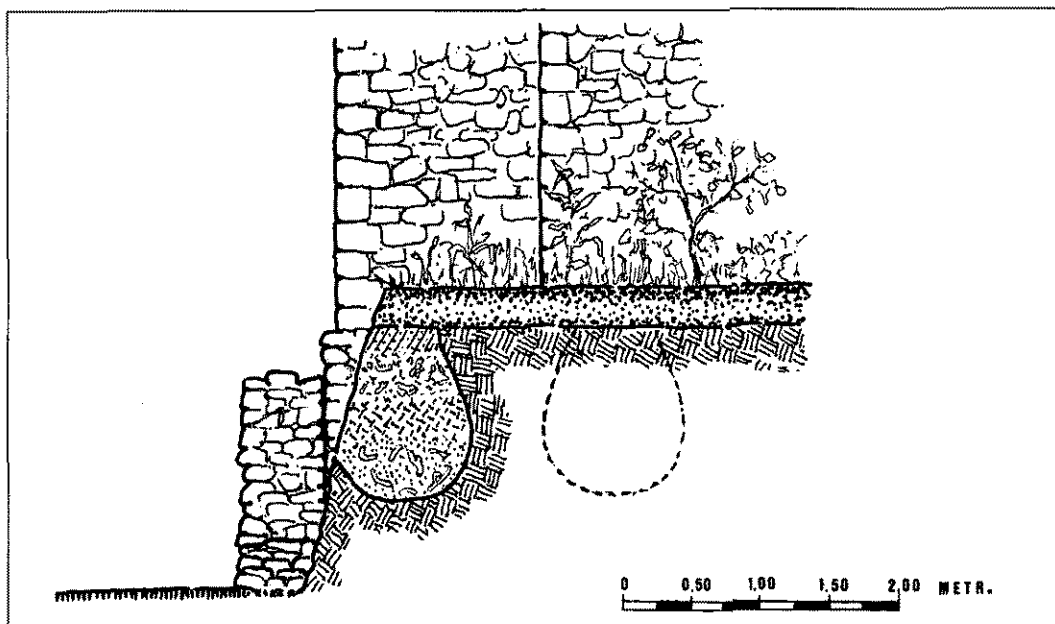

Figura 13.- Secció estratigràfica de les sitges excavades a finals dels anys cinquanta, ubicades a les immediacions de l'absis de l'església del segle XVIII.

gant el mur del cantó meridional de l'antiga església.

Aquesta, la més propera al camí, va es va excavar primerament. Tenia una profunditat d'uns 1,20 m, amb una amplada en el punt màxim de 1,05 m, i estava totalment reomplerta de terres i restes diversos, tot formant quatre estrats diferents.

Directament sobre el fons de la sitja aparegué un estrat d'uns 50 cm format per terres barrejades amb diversos trossos de ceràmica. Es van localitzar una vintena de fragments de diferents dimensions, d'un tipus de pasta de color negrós i de superfície molt aspra, amb barreja de material desengrassant, i cuita a foc reductor. Tres d'aquests fragments corresponen a vores de la boca de vasos de boca exvasada i de formes panxudes (fig. 14). Sis fragments més eren de fons de vasos de formes similars (fig. 15), i els onze fragments restants, tot i que del mateix tipus de pasta, tenien formes poc definides.

Aquest tipus de ceràmica és pròpia del segle X i XI, i és similar a la trobada en molts jaciments del Vallès i del Maresme; en el mateix Barcelonès n'ha sortit en jaciments com el del collet de Sant Pere Màrtir, en el subsòl del Tinell, en el pati de l'Acadèmia Bones Lletres, en el subsòl de la Basílica de Santa Maria del Mar, i a Sant Pau del Camp, entre d'altres més o menys interessants.

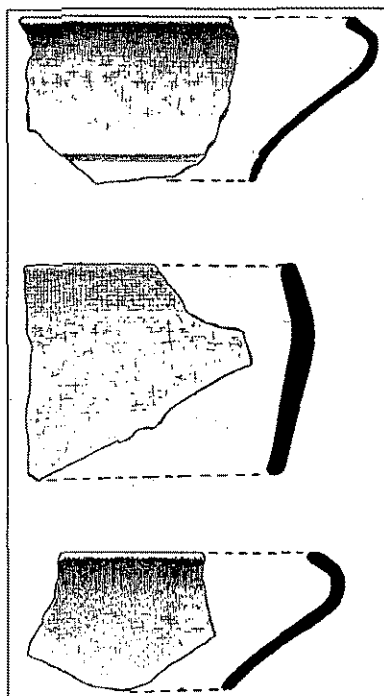

Figura 14.- Dibuix de tres fragments de vora de la boca de diferents vasos de ceràmica negrosa trobats dins la sitja núm. 1.

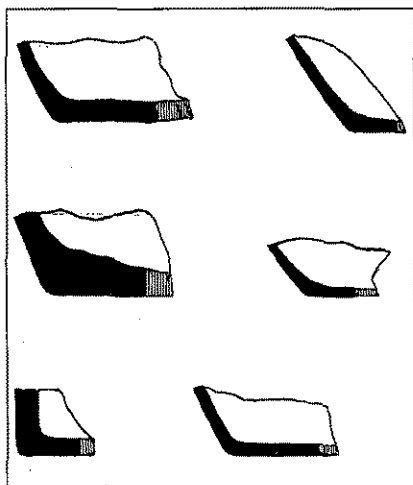

Figura 15.- Dibuix de sis fragments de fons de diferents vasos de ceràmica negrosa trobats dins la sitja núm. 1.

Sobre el nivell anterior hi vam trobar un estrat d'un gruix mitjà d'uns 15 cm de terra sense cap reste barrejat, però damunt mateix hi havia un estrat superior, d'uns 35 o 40 cm de terra barrejada amb bastants elements orgànics i molts ossos d'animals, fet que indica que en un moment donat aquesta sitja va servir de dipòsit de deixalles. En el mateix estrat aparegueren dos fragments de ceràmica vidriada. Tots dos corresponien al fons de dos plats diferents, un d'ells d'un vernís blanc apagat, amb línies de decoració d'un to moradenc (fig. 16), més o menys concèntriques amb el centre del plat. L'altre també era de terrissa vidriada, però d'un to blanc-verdós, també amb línies de decoració de color moradenc que semblaven voler formar una espècie d'ull (fig. 17). Aquests dos fragments últims són similars a les peces de ceràmica trobades a les voltes de la Seu de Manresa, de característiques pròpies del segle XIV.

Per damunt d'aquest nivell, culminant la sitja, aparegué un estrat d'entre 15 i 20 cm, format per terres de reomplenament barrejades amb pedruscall menut, segurament recollides dels camps de cultiu de les immediacions.

La segona sitja, separada 1,60 m del talús del camí, era de dimensions similars. També estava completament reomplerta, però sembla que estigué en ús fins a un període quelcom posterior a la que acabem de descriure, ja que en l'estrat més inferior s'hi localitzaren, barrejats amb les terres i pedruscall, alguns fragments de ceràmica vidriada datables en un període comprès entre els segles XV i XVI. Aquest estrat tenia un gruix que oscil·lava entre els 65 i 70 cm, i contenia també alguns fragments de morter de calç. Dels fragments de ceràmica vidriada, un corresponia a la vora d'un vas de vernís blanc-verdós, amb decoració estri-gil·lada en relleu per la cara exterior (fig. 18). Un tercer fragment corresponia al fons d'un vas de tamany bastant gran, de parets gruixudes i de pasta grisosa sense vernís, de gra relativament fi. No tenia cap tipus de decoració (fig. 19). Uns altres quatre fragments corresponien a trossos de nanses de ceràmica vermellosa que pertanyien a grans vasos, més un cinquè fragment de vora de perfil ametllat d'un vas cilíndric de gran tamany, també de ceràmica vermellosa (figs. 20 i 21).

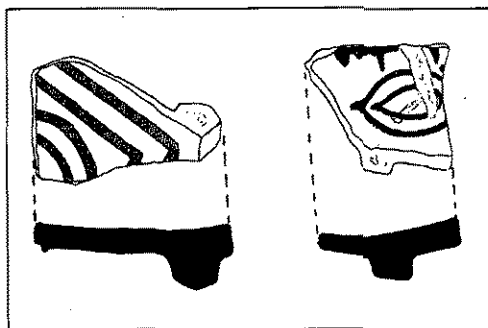

Figura 16 i 17.- Dibuix de dos fragments de fons de plat de ceràmica vidriada amb decoració, trobats a l'interior de la sitja núm. 1.

Els 50 cm restants fins a la boca de la sitja corresponien a un estrat format per terres de reomplenament, sense cap element identificable, ni per la forma ni per la cronologia, excepte una sèrie de fragments de maó bastant prim, molt erosionats, amb fragments de morter afegits, segurament procedents d'alguna construcció immediata i d'època no gaire llunyana al reomplert de la sitja.

Es van trobar uns altres dos fragments d'un cert interès a les immediacions de les cimentacions del parament del cantó de llevant de l'antiga capçalera. L'un, el de caracteris-

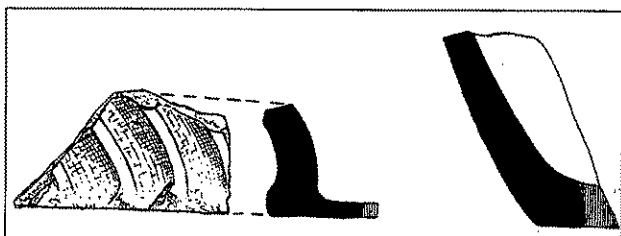

Figura 18 i 19.- Dibuix de dos fragments de vasos diferents, trobats dins la sitja núm. 2.

tiques més antigues, fou localitzat a uns 50 o 60 cm sota el nivell superficial actual del solar immediat a l'exterior de l'esmentada capçalera, molt a prop, com ja hem dit, de les cimentacions. Aquest fragment era de ceràmica grisa, de pasta molt consistent i de parets bastant primes. Era part de la vora de la boca d'un vas, amb una nansa que tenia una decoració incisa formant zigzagues, i amb el mateix tipus de decoració emmarcada entre dues línies, també incises, a l'extrem de la base del coll. La tipologia era la pròpia dels segles XII i XIII (fig. 22). L'altre fragment de ceràmica corresponia a la vora d'un plat d'un vernís blanc apagat, amb decoració blavosa que formava volutes emmarcades en una estreta franja lineal del mateix color. Pertanyia a un tipus de ceràmica característica dels segles XV i XVI (fig. 23). Fou localitzat immediatament sota el reguix del parament lateral del cantó de llevant de la capçalera antiga, reguix que pot correspondre a les obres de reforma realitzades durant el segle XVI.

Caldrà esperar una oportunitat més o menys llunyana, per poder fer algun tipus de prospecció en el solar que hi ha al costat dels paraments de l'església situats al cantó nord.

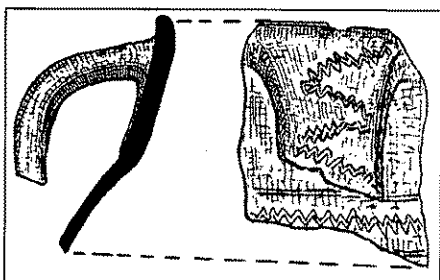

Figura 22.- Dibuix d'un fragment de la vora de la boca i part del coll d'un vas de ceràmica grisa amb una nansa amb decoració incisa.

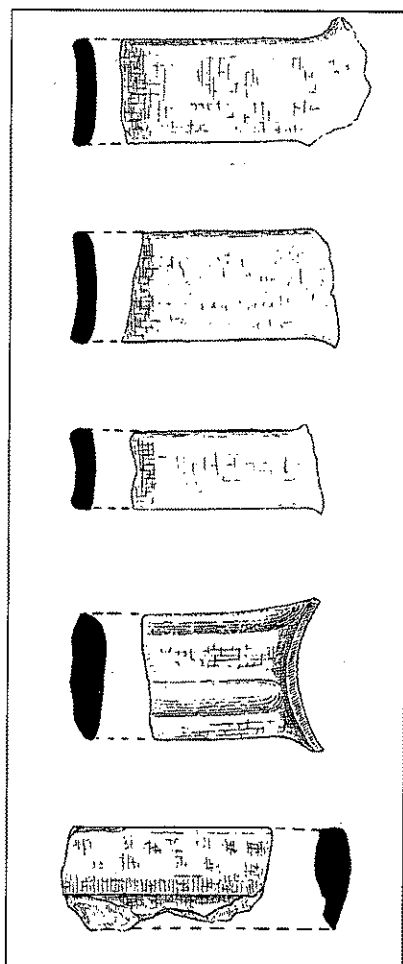

Figura 20 i 21.- Dibuix de quatre fragments d'anses de diversos vasos de ceràmica vermellosa i un fragment de vora de perfil ametallat de la boca d'un vas de grans dimensions, també de ceràmica vermellosa, trobats a la sitja núm. 2.

Figura 23.- Dibuix del fragment de la vora d'un plat amb fons de vernís blanc i decoració blavosa.

Conclusió

Atenent a la descripció dels elements arquitectònics més antics que es poden observar entre els paraments de l'antiga església, veiem com Santa Eulàlia és una de les poques edificacions religioses del Pla de Barcelona, que conté restes d'època pre-romànica, juntament amb esglésies com Sant Genís dels Agudells o Santa Creu d'Olorde, a part de les més properes a la vella ciutat, com ara Sant Pau del Camp o les restes de l'antic Santuari de Sant Sadurní a Sant Pere de les Puel·les.

És una llàstima que en el moment d'editar, l'Enciclopèdia Catalana, el volum XX de la Catalunya Romànica dedicat al Barcelonès no s'hagués pogut realitzar el present estudi, ja que en aquell moment no s'havien efectuat les obres en la capella del Santíssim de l'antiga església de Santa Eulàlia de Vilapicina, i per tant no es coneixia la veritable naturalesa del que, en una època molt antiga, era la capçalera del primer edifici d'aquella església.